

КУЗЬМЕНКО О. В.,

доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри адміністративного
права і процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

СОКУРЕНКО В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
проректор
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 347.31 (477)

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОНЯТЬ «ВОЄННА ПОЛІТИКА» Й «ОБОРОНА УКРАЇНИ»

У статті розглядається актуальне питання доктринальних підходів до розмежування теоретичних понять «воєнна політика» й «оборона України», досліджується процес розвитку державної політики, яка включає чотири основні етапи. Запропоновано власні ґрунтовні поняття в розглядуваній темі.

Ключові слова: воєнна політика, оборона України, доктринальний підхід, державна політика, політичний цикл.

В статье рассматривается актуальный вопрос доктринальных подходов относительно разграничения теоретических понятий «военная политика» и «оборона Украины», исследуется процесс развития государственной политики, которая включает четыре основных этапа. Предложены собственные фундаментальные понятия в рассматриваемой теме.

Ключевые слова: военная политика, оборона Украины, доктринальный подход, государственная политика, политический цикл.

This article discusses a topical issue of doctrinal approaches on the delineation of the theoretical concepts of “military policy” and “the defense of Ukraine”. We also consider the development of public policy that involves four basic steps. The proposed own fundamental concepts that are addressed in the subject under consideration.

Key words: military policy, defense of Ukraine, doctrinal approach, public policy, political cycle.

Вступ. Процес розвитку державної політики включає чотири основні етапи, що становлять своєрідний «політичний цикл», який складається із кількох послідовних і логічних дій: 1-й етап визначення суспільних проблем і, відповідно, напрямів політики (ініціювання політики); 2-й етап розробка й легітимація державної політики (формування політики); 3-й етап виконання й моніторинг державної політики (виконання політики); 4-й етап оцінювання та регулювання державної політики (оцінювання політики).

Постановка завдання. Мета статті розглянути актуальне питання доктринальних підходів щодо розмежування теоретичних понять «воєнна політика» й «оборона України», дослідити процес розвитку державної політики, яка включає чотири основні етапи.

Результати дослідження. Отже, беручи до уваги вплив суспільних проблем і дій державних органів влади, можна виділити такий ланцюжок взаємозв'язків: на першому етапі «проблеми суспільства – держава»; на другому етапі «державна – визначення стратегії»;

на третьому етапі «держава вирішення проблем»; на заключному етапі «аналіз проблем – реалізація конкретно визначених напрямів державної політики».

Будь-яка державна політика реалізується в певних умовах і при використанні адекватних їй засобів. Набір засобів реалізації державної політики може бути досить широкий: від різноманітних форм власності, ринкової економіки, оборони, безпеки до освіти й виховання. Тут важливо все, що стосується людини, її розвитку та самоздійснення.

Дослідження сутності змісту правової категорії «державна політика» надає можливість говорити, що державна політика розповсюджена та регулює всі сфери суспільного життя, не є винятком, безумовно, і сфера оборони.

Під цим терміном, на нашу думку, необхідно розуміти таке:

- по-перше, курс дій публічної адміністрації, що містить стратегії розвитку держави в досліджуваній сфері;

- по-друге, виключно напрями та принципи її реалізації;

- по-третє, закріплена на законодавчому рівні програма щодо розвитку та вдосконалення держави у сфері оборони;

- по-четверте, репрезентована в публічній сфері активність політичних і неполітичних суб'єктів, які через взаємодію прагнуть реалізувати публічний інтерес;

- по-п'яте, реалізуються шляхом застосування механізму публічно-правового регулювання у сфері оборони;

- по-шосте, система адміністративних, економічних, політичних, воєнних, соціальних засобів впливу, які застосовуються компетентними суб'єктами.

Водночас у цьому випадку варто акцентувати увагу на проблемі невизначеності самого поняття «державна політика у сфері оборони», адже на сучасному етапі державотворення законодавець жодним чином не задекларував правове розуміння цієї категорії. Саме тому на сьогодні дуже важливим є вирішення питання сутності поняття «державна політика у сфері оборони», визначення її завдань, напрямів реалізації тощо.

Законодавець використовує поняття «воєнна політика» й «оборона України», де воєнна політика визначається як діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки держави щодо запобігання воєнним конфліктам, організації та здійснення військового будівництва й підготовки Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, тобто військових формувань і органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів. Воєнна політика складова державної політики, головною метою якої є підтримання міжнародної безпеки, запобігання воєнним конфліктам, забезпечення обороноздатності держави, відповідно Указу Президента України «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 08 червня 2012 р. № 390/2012 [1].

Із цього приводу хотілося б зауважити, що національні інтереси в теорії права мають розгалужений зміст і видову систему.

Відповідно, поняття «національні інтереси» належить передусім до геополітики, де воно є однією з основних категорій. При цьому національні інтереси порівнюються із поняттям «інтереси країни», безвідносно до тих етносів, якими ця країна представлена. Водночас геополітика – це одне із фундаментальних понять теорії міжнародних відносин, що характеризує місце й конкретно-історичні форми дії територіально-просторових особливостей положення держав або блоків держав на локальні, регіональні, континентальні та глобальні міжнародні процеси. Загалом геополітика визначається як теорія обґрунтування і практика реалізації підходів до політики держави, зумовлених геополітичними, економічними, політичними, військовими й іншими чинниками, з метою забезпечення своїх життєво важливих інтересів. Геополітичний чинник є сукупністю географічних параметрів, що спричинюють відповідний напрям у політиці держави із забезпечення його життєво важливих інтересів на певному етапі його розвитку.

Національні інтереси можна класифікувати за ступенем важливості для суспільства (життєво важливі, важливі й просто інтереси); за тривалістю дії (короткострокові, середньострокові й довгострокові); за сферами розповсюдження (політичні, економічні, військові, гуманітарні, науково-технічні) тощо [2].

Отже, на нашу думку, поняття «національні інтереси» не охоплює захисту цілісності національних кордонів України, вирішення внутрішніх конфліктів і внутрішньої агресії тощо, а застосування у визначенні поняття «воєнна політика» лише національних інтересів є занадто звужено, що, у свою чергу, неправильно.

Основними цілями воєнної політики України щодо запобігання виникненню воєнних конфліктів є такі:

- зниження рівня напруженості воєнно-політичної обстановки й урегулювання суперечностей між сторонами воєнно-політичних відносин;
- усунення суперечностей шляхом досягнення комплексної збалансованості інтересів сторін воєнно-політичних відносин;
- сприяння паритетному та збалансованому скороченню збройних сил і озброєнь у регіоні та світі;
- удосконалення міжнародно-правових механізмів, спрямованих на недопущення застосування воєнної сили для вирішення проблемних питань воєнно-політичних відносин.

Основоположними принципами воєнної політики України щодо запобігання виникненню воєнних конфліктів є такі: забезпечення обґрунтованості, послідовності й системності воєнної політики; дотримання без'ядерного статусу й політики позаблоковості; координація та узгодженість дій на міждержавному рівні.

Отже, ознаками, що характеризують зміст воєнної політики України, є такі:

- 1) діяльність, спрямована на запобігання воєнним конфліктам;
- 2) організація і здійснення військового будівництва;
- 3) підготовка Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, тобто військових формувань і органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів.
- 4) вирішення суперечностей між державами із застосуванням воєнної сили та всіх наявних воєнних інструментів у разі неможливого вирішення воєнного конфлікту дипломатичним шляхом;
- 5) обов'язковість дотриманням норм національного й міжнародного права.

Поряд із поняттям «воєнна політика» використовується поняття «оборона України», яке має родовий зміст відносно визначеного терміна.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оборону», оборона України визначається як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [3]. Водночас обороноздатність держави це здатність держави до захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається із матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального й морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації. Тобто, на законодавчому рівні чітко визначено, що воєнний потенціал є складовою оборони України.

Оборона України базується на готовності й здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення за необхідності із мирного на воєнний стан і відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення й території держави до оборони. Коло суб'єктів, які здійснюють оборону держави, є різнорівневе, від органів державної влади й до звичайного населення, при цьому включаються також і суб'єкти воєнної організації України, тобто суб'єкти, які реалізують воєнну політику держави.

Отже, ознаками, які характеризують оборону держави, є такі:

- 1) комплексна система заходів держави;
- 2) підготовка до збройного захисту і її захист;
- 3) відсіч збройній агресії або збройному конфлікту;
- 4) системне формування та реалізація воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та військово-промислової політики держави.

Отже, із вище виділених визначень і ознак «воєнної політики» й «оборони держави» стає очевидним, що поняття «воєнна політика» є видовим елементом здійснення оборони держави, так як реалізація воєнної політики передбачає часткову реалізацію політики у сфері оборони, хоча на законодавчому рівні наведені визначення цих понять мають синонімічний зміст або ці військові категорії охоплюють чи домінують щодо оборонних понять. Однак з погляду їхньої ролі та значення для держави та міжнародної геополітики уважаємо, це є неправильним трактуванням.

Підводячи підсумки вищевикладеного, можемо констатувати, що родовим поняттям за своїм змістом є поняття «оборона України», яка включає в себе воєнну політику. У цьому випадку така позиція є вкрай важливою для розмежування досліджуваних категорій з метою усунення колізій в чинній системі нормативно-правових актів, які урегульовують відносини в досліджуваній сфері.

З цього приводу вважаємо, коли ми говоримо про державну політику в сфері оборони, то повинні виходити насамперед із того, що взаємозумовленість таких понять, як «оборона держави» та «воєнна політика», виходить із таких підстав.

По-перше, воєнна політика передбачає реалізацію системи заходів щодо запобігання воєнним конфліктам, тоді як політика у сфері оборони – реалізацію заходів держави щодо підготовки до збройного захисту і її захист;

По-друге, воєнна політика передбачає вирішення лише воєнного конфлікту, тоді як політика у сфері оборони – окрім воєнного конфлікту, ще й збройну агресію;

По-третє, коло суб'єктів державної політики у сфері оборони є значно ширшим. Так, оборона України базується на готовності і здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення за необхідності із мирного на воєнний стан і відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення й території держави до оборони, тоді як суб'єктами воєнної політики є суб'єкти забезпечення національної безпеки держави щодо запобігання воєнним конфліктам, організації та здійснення військового будівництва й підготовки Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, тобто військових формувань і органів спеціального призначення;

По-четверте, фінансування потреб воєнної політики держави здійснюється за рахунок і в межах коштів, визначених Законом України «Про Державний бюджет України», при цьому фінансування потреб національної оборони держави, окрім коштів, передбачених Законом України «Про Державний бюджет України», може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних і юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Саме тому пропонуємо оборону України визначити як систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту і її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту з метою відстоювання національних інтересів України, забезпечення цілісності й недоторканності державних кордонів і суверенітету держави.

Висновки. При цьому державну політику у сфері оборони розуміти як цілеспрямовану, організовану діяльність публічної адміністрації, яка реалізує свої повноваження шляхом застосування комплексу політичних, економічних, воєнних, соціальних, правових заходів

щодо розробки довгоцільових програм у сфері оборони з метою підвищення обороноздатності держави, забезпечення цілісності й недоторканності її території та кордонів.

Водночас воєнна політика – це невід’ємний елемент державної політики у сфері оборони, головною метою якої є підтримання міжнародної безпеки, запобігання, локалізація й вирішення воєнних конфліктів, створення благополучних умов для підготовки та організації військового захисту національних інтересів держави, захисту цілісності національних кордонів України, вирішення внутрішніх конфліктів і внутрішньої агресії.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 08 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України», затв. Указом Президента України від 08 червня 2012 року № 390/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/reformi-ta-planuvannya-u-sferi-oboroni/voenna-doktrina.html>.

2. Римаренко Ю.І. Приватне життя і поліція / Ю.І. Римаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15290527/pravo/ponyattya_natsionalnogo_interesu#288.

3. Про оборону : Закон України від 06 грудня 1991 року № 1932-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. № 9. Ст. 106.

